

۱۵۴۷/۱۸۳

سیر معماری ایرانی در اعصار

مؤلفین:

امین سلیمانی

احسان علیرضایی شهرکی

سیده پریا فاطمی

سرشناسه	:	سلیمانی، امین، ۱۳۷۱ -
عنوان و نام پدیدآور	:	سیر معماری ایرانی در اعصار / مؤلفین امین سلیمانی، احسان علیرضایی شهرکی، سیده پریا فاطمی.
مشخصات نشر	:	تهران: ندای کارآفرین، ۱۳۹۶.
مشخصات ظاهری	:	۱۶۰ ص: مصور (بخشی رنگی).
شابک	:	978-600-8517-83-2
وضعیت فهرست نویسی	:	فیبا
یادداشت	:	کتابنامه: ص. ۱۵۹ - ۱۶۰.
موضوع	:	معماری -- ایران -- تاریخ
موضوع	:	Architecture -- Iran -- History
موضوع	:	معماری ایرانی -- تاریخ
موضوع	:	Architecture, Iranian -- History
شناسه افزوده	:	رضایی شهرکی، احسان، ۱۳۷۲ -
شناسه افزوده	:	فاطمی، سیده پریا، ۱۳۷۲ -
رده بندی کنگره	:	NA۱۴۸۰/۳۹، ۹۰۸
رده بندی دیویی	:	۹۰۸/۳۰
شماره کتابشناسی ملی	:	۶۸۷۹

نام کتاب	:	سیر معماری ایرانی در اعصار
نویسندگان	:	امین سلیمانی - احسان علیرضایی شهرکی - سیده پریا فاطمی

طراح جلد	:	رضا کاوه
صفحه آرا	:	اکرم ملک نژاد
تیراژ	:	۱۰۰۰
نوبت چاپ	:	۱۳۹۶ اول
قیمت	:	۱۸۵۰۰ تومان
شابک	:	۹۷۸-۶۰۰-۸۵۱۷-۸۳-۲

تهران، خیابان انقلاب، خیابان فخررازی، نبش کوچه انوری، پلاک ۲۹

تلفن تماس: ۶۶۴۰۲۷۲۲

WWW.NedayeKarafarin.ir

فهرست مطالب

۷	پیشگفتار
۲۱	فصل اول: معماری دوره هخامنشی
۳۰	بناهای دوره هخامنشی
۶۶	در تئیهائی فضا و سازه در معماری دوره هخامنشی
۷۳	فصل دوم: معماری دوره پارت و اشکانیان
۸۱	فصل سوم: معماری دوره ساسانیان
۸۹	ویژگیهای معماری دوره ساسانیان
۸۹	قوس و گنبد
۹۲	لاجسیانی
۹۳	چهار طاقی
۹۹	فصل چهارم: معماری دوره صفویه
۱۰۳	سبک اصفهانی
۱۰۵	دو نمونه از مساجد مهم دوره صفوی
۱۱۰	رنگ در مساجد دوره صفویه
۱۱۵	مسجد نماد تبلور معماری دوره صفوی
۱۲۱	فصل پنجم: معماری دوره قاجار
۱۲۸	ویژگیهای معماری در دوره قاجار
۱۳۹	عناصر معماری رایج در دوران قاجار

۱۳۹	 بادگیر
۱۴۰	 پنجره ی ارسی
۱۴۵	 فصل ششم: معماری دوره پهلوی
۱۴۸	 ویژگیهای معماری در عصر پهلوی
۱۵۴	 روند معماری دوره پهلوی اول
۱۵۵	 ویژگی های سبک ملی
۱۵۶	 روند معماری دوره پهلوی دوم
۱۵۷	 مراجع

پیشگفتار

سابقه معماری به زمانی بر می‌گردد که آدمی برای زندگی مجبور به ساخت سرپناه برای خودش بود. معماری از دوره‌های پیش از تاریخ اساسی‌ترین نیازهای بشری را هم‌زمان با ساخت سرپناه و خانه برآورده ساخته‌است. در عین حال معماری به دلیل قابلیت خلق طرح‌ها در ابعاد بزرگ و با شکوه امکان یافته تا به عنوان واسط خود بزرگنمایی و نمایشی در خدمت افراد، گروه‌ها و یا کل جامعه قرار بگیرد.

به علاوه معماری به‌خلاف ساخت ابزار مانند یک تبر سنگی یا یک جام سفالی تقریباً همیشه با کمک و تلاش جمعی صورت می‌گیرد و نه همت فردی، در واقع نوعی فعالیت هدفمند و خلاق گروه‌ها و افراد است که در درون یک محیط تاریخی خاص عمل می‌کنند. به همین علت معماری در طی زمان به هیچ وجه صرفاً یک مقوله مختص تاریخ هنر نبوده‌است. بلکه همیشه به عنوان عاملی مهم، تاریخ اجتماعی نژادانسانی را نیز تحت تأثیر خود قرار داده‌است.

کلیه بررسی‌ها و کاوش‌های باستانشناسی حکایت از آن دارد که سابقه معماری ایران به حدود هزاره هفتم قبل از میلاد می‌رسد. از آن زمان تا کنون پیوسته این هنر در ارتباط با مسائل گوناگون، بویژه علل مذهبی، توسعه و تکامل یافته‌است. معماری ایران دارای ویژگی‌هایی است که در مقایسه با معماری کشورهای دیگر جهان از ارزشی ویژه برخوردار است: ویژگی‌هایی چون طراحی مناسب، محاسبات دقیق، فرم درست پوشش، رعایت مسائل فنی و علمی در ساختمان، ایوان‌های رفیع، ستون‌های بلند و بالاخره تزئینات گوناگون که هر یک در عین سادگی معرف شکوه معماری ایران است. در رابطه با معماری ایران، باید گفت، تغییراتی که در رابطه با

هنر پیشینیان ایران در معماری داده شده و نحوهٔ ساختمان سازی آن دوران. در سخنی کوتاه می‌توان به: حکاکی بر روی سنگ، گچکاری، نقاشی، آجرکاری، آئینه کاری، کاشی کاری، موزائیک کاری و دیگر کارهای تزئینی اشاره کرد.

البته ما باید استثناهایی هم برای ساختمان‌های چند شکلی که برای مواردی خاص استفاده می‌شد، قائل شویم. این گوناگونی برآمده از نیازهای خاص مردم در زمانهای متفاوت بوده است. هنرمندان ایرانی به دنیا ثابت کردن که توانائی‌های بالایی دارند و شامل احترام بسیار، بخاطر اثرهای تاریخی منحصر بفرد فراوانی که از خود بجای گذاشته، هستند.

نظری اجمالی به معماری ایران در عهد باستان این ویژگی را آشکار می‌سازد که معماری ایرانی بر سه اصل استقامت، آسایش و انبساط پایه گذاری شده است. معماری ایرانی در طی تاریخ خود دارای اصالت طرح و سادگی توأم با آرایش و تزیین بوده است. تمامی گستره ایران ب ویژه باستان و آثار قدیمی و باستانی آن چون کتاب زنده اما فرسوده‌ای از تاریخ معماری و هنر است که هر برگ از این کتاب در لحظه‌ای کوتاه دروازه چندین هزار سال تاریخ را بر روی تماشاگر می‌گشاید. کمتر روستایی در ایران وجود دارد که در آن معابر باستانی، قلعه گبری و قلعه سلسال (صلصال) با طاق‌های ضربی و یا هلالی به چشم نیفتد و در آن از بقعه‌ها و امامزاده‌ها و یا قلعه‌های معروف که مضمونی افسانه‌ای و تاریخی را در خویش نهفته‌اند اثری نباشد، برای مثال می‌توان به قلعه مرو و قلعه اصفهان و یا قصر کیاکسار پادشاه ماد در همدان، کاخ پاسارگاد و تخت جمشید یا پارسه، آثار شوش، ایوان مدائن یا طاق کسری در تیسفون اشاره کرد.

شاید به جرات بتوان گفت برای اولین بار ایرانی‌ها بودند که آجر را درست کرده و از آن در معماری استفاده کردند که نمونه بسیار قدیمی آن در معبد چغازنبیل واقع در شوش است که شاید بتوان با آن قدمت معماری بشر سنجیده شود و

همچنین نشانه استعمال نخستین آجرها را در تپه سیلک کاشان، مناره‌ها و سدهای باستانی و بازمانده ساختمان‌های کهن در مرو، خرابه قصر هاتره در ساحل دجله و ویرانه‌های معبد کنگاور، یادگار خسرو پرویز در قصر شیرین و طاق بستان کرمانشاه مشاهده کرد.

معماران و هنرپروان شهرساز ایرانی از زمان‌های باستان از برجسته‌ترین کارشنایان عصر خود بوده‌اند تاریخ نام بسیاری از معماران برگزیده را به یاد ندارد، اگرچه آنان، گرانقدر آن‌ها بهترین شناسنامه در شناسایی خصایل هنری و اندیشه آنها است. از میان آنان شهره عهد باستان باید از «سئنا» نام برد که تا مرزهای نبوغ پیش تاخت رنیز به «دازه حکیم» که در زمان اردشیر ساسانی می زیست و سدساز و معمار و شهرساز می نامید بود اشاره کرد. «برازه حکیم» سدی را که اسکندر بر شهر فیروزآباد فارس بست و سست و فیروزآباد تازه‌ای بنا کرد که دستاوردها و خطوط اصلی معماری ایران را ترسیم می کرد.

نمونه‌هایی از خدمات معماری این چنین معماران و مهندسانی در کتاب «فارس نامه» ابن بلخی و «آثار عجم» فرصت شیرازی و «آراء البلدان» و فارس نامه ناصری «حاج میرزا حسن فسایی» و سایر کتب قدیمی آمده است.

سیر تکاملی هنر ایرانی از جمله معماری ریشه در حماس تاریخی کشورمان و همچنین طبیعت اقلیمی ایران دارد. فرهنگ‌های فاتحین و مغولانی که پا به ایران گذاشته‌اند سهم بسزایی در فرهنگ معماری این مرز و بوم دارد. آداب و رسوم، مراسم مذهبی، روحیه و اخلاقیات، اندیشه و عقیده نسل‌ها در معماری ایران انعکاس واضحی دارد. نه تنها در بناهای عظیم بلکه در آثار کوچک هم این انعکاس را می‌توان یافت.

دهکده‌ها و آتشکده‌ها که در گذشته در سراسر این خطه وجود داشته‌اند گنجینه‌ای از فرهنگ معماری ایران باستان را در خویش نهفته‌اند از این معابد

«میترا» که قبل از زرتشت در ایران رواج داشته نمونه‌های چندی باقی است. معبد «مسیصرا» در شمال غربی ایران که در کوه تراشیده شده است و همچنین صخره «بی فخریکا» در جنوب دریاچه ارومیه از جمله این نمونه‌ها هستند. مهرپرستان باستانی قبل از ورود به معبد در جایی دست خود را به آب می‌زدند و آن را «مهراب» می‌نامیدند، که شاید لغت محراب دوره اسلامی از آن سرچشمه گرفته باشد.

معماری در زمان‌های مختلف از ابتدای عصر امپراطوری مادها از شکوه و عظمت بالایی برخوردار بوده و رو به پیشرفت گذاشت، در اواخر این مرحله تاریخی معماری دوره اسلامی با تحولات و سلیقه‌ای به شیوه ساسانیان از چنان جلوه‌ای برخوردار بود که در دنیا هم نظایر می‌باشد.

به طور کلی تاریخ معماری ایران را می‌توان به چندین دوره تقسیم کرد:

۵۰۰۰ سال قبل از میلاد مسیح، ایرانیان که زمستان‌ها و تابستان‌ها کوچ می‌کردند، شروع به ساخت خانه‌های سفلی را ابزارهای سنگی پیشرفته کرده و با افزودن قسمت‌هایی از جنس استخوان خانه‌هایشان را تکمیل می‌کردند و وسایل خانه را با رنگ‌های قرمز و مشکی رنگ کرده و در آتش می‌پختند و بدین ترتیب پایه‌های معماری ایران بنا نهاده شد.

در طی ۴۰۰۰ سال قبل از میلاد، ساکنان زاگرس دهکده‌ها را ساختند و به تدریج به صورت متراکم زندگی کردند و معماری ایجاد شد. در ۳۰۰۰ سال قبل از میلاد مسیح، سنگ سفید، قیر و انواع دیگر سنگ‌ها برای ساخت و ساز استفاده می‌شد. در ۲۰۰۰ سال قبل از میلاد مسیح، آمدن آریایی‌ها به فلات ایران مهمترین اتفاق بوده که در آن زمان هنر معماری به اوج اهمیت خود رسید، ساخت سفال‌های نازک در نواحی البرز و همسایگانش گسترش یافت و ساختمان‌های مجللی با دیوارهای آجری با نقاشی‌هایی با طرح‌هایی از انسان‌ها در برج‌های فلکی درختان و سایر شکل‌ها تزیین گشت. شهرنشینی توسعه یافت و کنده کاری‌های سنگی به

مرحله‌ای رسید که زیبایی چشمگیری به شوش بخشید. ۱۰۰۰ سال قبل از میلاد مسیح، به دلیل عدم دسترسی به اسناد باستان شناسی، دوران سیاه پیشینه تاریخی نامیده می‌شود. از یافته‌های اندکی که به دست آمده، چوپانان و کشاورزان ثروتمندی در دامنه‌های البرز زندگی می‌کردند و آثار معماری پیشرفته‌ای داشته‌اند. اما دوره‌هایی که هنر معماری در آن تجلی داشته و خصوصیات ویژه‌ای از خود بروز داده است را می‌توان در این دوران بررسی نمود.

www.ketab.ir